Bogusław Śliwerski*

Wprowadzenie

Wiek XXI zapoczątkowuje zupełnie nowy zakres badań humanistycznych i społecznych w obszarze metapoznawczym, a więc tym, którego przedmiotem analiz i sporów są najważniejsze, najbardziej wartościowe, a zarazem łączące przeszłość, kanon, tradycję z teraźniejszością i wyzwaniami przyszłości idee, zjawiska, trendy myśli i teorii. To one przecież stawały się w każdej epoce nurtem poszukiwań i lokowania istoty oraz zakresu czy natężenia interesujących naukowców zjawisk badawczych. Dla pedagogiki, podobnie zresztą jak dla wszystkich nauk humanistycznych i społecznych, nie bez znaczenia było, jest i będzie to, co kreuje wiedzę o kondycji ówczesnego, współczesnego czy wyobrażanego sobie przez futurystów i prognostów człowieka i tym samym, jak to wpływało, rzutuje obecnie i będzie wpływać na praktykę – także kształcenia i wychowania, ale i na całą cywilizację.

Nie ma zatem takich dyscyplin naukowych, którym byłoby obojętne to, jak dokonania minionych epok i czasów obecnych odpowiadają swoistym skupieniom myśli, idei i teorii w najbardziej charakterystyczne dla danego czasu nurty, kierunki, prądy, a więc – w przypadku pedagogiki – najbardziej adekwatne do morfologii procesów socjalizacyjnych, wychowawczych i edukacyjnych wszystkich pokoleń. Ten właśnie zakres badań, mający w każdej nauce wyraźnie metateoretyczny (metafizyczny) charakter, pozwala na porównywanie, porządkowanie, syntetyzowanie, a także wartościowanie wytwarzanej przez naukowców wiedzy. Nie można tego nie dostrzegać, i to z wielu powodów:

1) dydaktycznych – w kształceniu adeptów danej dyscypliny i specjalności naukowej, by zyskiwali wiedzę konstytuującą ich profesjonalizm, wyróżniającą ich od amatorów, popkulturowych „znawców" czy „ekspertów" od wszystkiego (niem. *Besserwisser*);

2) metodologicznych – w klarownym, maksymalnie jednoznacznym konstruowaniu własnych założeń badawczych, formułowaniu problemów badawczych, wyróżnianiu i definiowaniu zmiennych, ich operacjonalizowaniu oraz interpretowaniu uzyskiwanych danych empirycznych w języku tego samego paradygmatu, teorii czy prądu;

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Katedra Teorii Wychowania.

http://dx.doi.org/10.18778/2450-4491.05.01

3) poznawczych – w rozumieniu perspektyw opisu i adekwatnym do nich wyjaśnianiu przedmiotów badań. Istotą jest tu umożliwienie dostępu do podstawowej, ale usystematyzowanej wiedzy, by rozpoznać trwałość, uniwersalność, ale i dynamikę myśli w procesie jej rekonstruowania, odrzucania, modelowania czy modyfikowania, a zarazem uniknąć istniejących stereotypów, mitów czy uprzedzeń, by lepiej odczytać specyfikę każdej z teorii w języku jej więzi z kanonem czy antykanoniczną awangardą;

4) społecznych – w ingerowaniu w sferę przestrzeni publicznej (środowiskowej, technicznej, medycznej, politycznej, międzykulturowej, artystycznej, kulturowej, prawnej, edukacyjnej itp.). Pozwala to na bardziej profesjonalne włączenie się w zmianę społeczną, konstruowanie programów reform, tworzenie nowych praktyk tak przez zwolenników *status quo*, jak i eksperymentatorów, reformistów czy nowatorów;

5) indywidualnych – w konstruowaniu własnych projektów badawczych, teorii czy modeli poznawczych, doskonaleniu samego siebie i własnego warsztatu.

W tego typu badaniach nie jest istotne pozytywistyczne sprzyjanie atomizacji nauk, ale wprost odwrotnie, nie tyle powracanie do naukowej macierzy, do filozofii, ile, przy zachowaniu własnej odrębności, otwieranie się na wspólnotowość myśli, uniwersalia, ponadczasowe więzy idei i tożsamość źródeł. Andrzej Kaliszewski w analizie głównych nurtów w kulturze XX i XXI w. wskazuje na interdyscyplinarny charakter tego typu badań.

> Dzięki siatce nurtów da się zwięźle ukazywać dynamikę procesów rozwoju zachodzących w jakiejś dyscyplinie, i to w powiązaniu z innymi dyscyplinami czy systemami kultury. Siatka „nurtów" jest też dobrą płaszczyzną dla indywidualnych poszukiwań, kształtowania czytelniczych sympatii (Kaliszewski 2012: 9).

Nic dziwnego, że w każdej z nauk tworzy się swoiste klucze czy mapy nurtów teorii i paradygmatów, które, jak się okazuje, mają w odniesieniu ich do każdej z nauk, wiele wspólnych cech. Niezależnie bowiem od reprezentowanej przez każdego z nas dyscypliny naukowej odwołujemy się do tych samych źródeł, tego samego porządku wiedzy, nazwisk i znaczących dzieł, choć odczytując w nich jakże odmienne dla interesujących nas fenomenów wartości. Badania systemowe mają – wbrew swojej nazwie – charakter redukcjonistyczny, gdyż przyporządkowując czyjeś dzieła, teorie czy dokonania praktyczne trzeba zrezygnować z tych założeniowych dla nich obrzeży, które – choć spełniały rolę wspierającą, poszerzającą – to jednak nie były one kluczowe dla ich wyłonienia się i upełnomocnienia w nauce. W centrum zainteresowań lokuje się najczęściej to, co w danym obszarze nauki było i/lub jest w centrum zainteresowań większości badaczy, lub uznawane przez nich za podejście najwyższego znaczenia czy wartości. Jedni przedstawiają wiedzę na ten temat w porządku chronologicznym, czasowym, lokując nurty myśli w wyróżnionych przez historyków lub przez siebie okresach (epokach), inni kierują

się porządkiem problemowym, ahistorycznym, systematyzując wiedzę i teorie ze względu na dominujące współcześnie kwestie, problemy.

Co ważne, nie można dzisiaj pisać o współczesnych kierunkach, nurtach czy teoriach bez uwzględnienia tzw. „milowych kroków" nauki i kultury symbolicznej, tworzących i przechowujących trwałe, pozytywne, możliwie powszechne i historyczne wartości, idee i teorie, jak i pojawiające się na horyzoncie danej epoki rozmaite prądy tzw. „skoku w nowoczesność" czy „sztuczne raje" globalnej wioski i cyberkultury, niezwykle atrakcyjne i progresywne także dzisiaj, „pulsujące kategorie" i płynne paradygmaty, pretendujące do roli uniwersalnych, globalnych (tamże: 10–11), które miały lub mają jeszcze niepowtarzalny i nieeliminowalny wpływ na stymulację, rozwój ogólnego postępu wiedzy w humanistyce, jako ważny wkład w kulturę wartości, bez których także pedagogika jako nauka nie istnieje. Właśnie dlatego naukowcy rozpatrują to, co jest z jednej strony kanonem, a z drugiej strony jego pozytywną lub negatywną transgresją, co ma charakter atrybutywny, traktujący myśl całościowo, jako trwały dorobek pokoleń, elit, jak i dystrybutywny, wskazujący na jej złożoność, różnorodność i zmienność. To właśnie

> (…) nurty, poprzez które spojrzymy (…) na najwartościowsze zjawiska wybranych systemów kultury symbolicznej (duchowej), pozwalają badaczom i wszystkim innym odbiorcom porządkować zjawiska, znajdować ich hierarchie, wydobyć najważniejsze aspekty i wartości (w tym dzieła kanoniczne). To nurty (prądy) są bowiem konstytutywnymi składnikami okresów (epok) w kulturze symbolicznej, która ma z kolei charakter kumulatywny (tamże: 21).

W tym numerze czasopisma „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne" proponujemy czytelnikom wgląd w te analizy i studia z nauk społecznych, których wspólnym mianownikiem jest nie tylko przedmiot badań pedagogicznych, ale także nauk humanistycznych. W sytuacji głębokiego pęknięcia w polityce międzynarodowej na świecie państw najlepiej rozwiniętych gospodarczo, kryzysu migracyjnego ludności poszukującej lepszych warunków życia, a zarazem w wyniku narastania konfliktów na tle narodowościowym, etnicznym i rasowym warto dostrzec wyniki badań polskich komparatystów – Jerzego Nikitorowicza z Uniwersytetu w Białymstoku, Tomasza Gmerka z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu na powyższe dylematy.

Mamy pełną świadomość, że badania pedagogiczne nie są prowadzone w paradygmacie jakościowym – hermeneutycznym, biograficznym czy komparatystycznym idei i wartości, ale przede wszystkim w paradygmacie Science, empirycznym. Z tego też względu polecamy rozprawę metodologa badań pedagogicznych Krzysztofa Rubachy z Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu na temat języków danych jako kryterium konstruowania tekstu, raportu badawczego. Nie mogło zabraknąć w tym numerze odniesień do aktualnych wydarzeń w nauce i szkolnic-

twie wyższym w Polsce w związku z tym, że prowadzone są szerokie konsultacje i debaty w zakresie projektu Ustawy 2.0, którą przygotował rząd prawicowy z przeświadczeniem o konieczności radyklanego przyspieszenia umiędzynarodowienia polskiej nauki i zintensyfikowania badań naukowych w tym sektorze.

W tym numerze znajdą też Państwo dwa typy recenzji naukowych rozpraw – polemiczną i afirmatywną oraz sprawozdania z konferencji naukowych. Oczekujemy na włączenie się do dyskusji w kwestiach, które znalazły się w centrum uwagi redaktorów tego wydania oraz zaproszonych do własnych prezentacji myśli i wyników badań autorów z kraju i zagranicy.

Bibliografia

Kaliszewski A. (2012), *Główne nurty w kulturze XX i XXI wieku. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i komunikacji społecznej*, Warszawa, Wydawnictwo Poltex.